

49 10

د. ۱

۱

۱۹۹

ب

www.ketab.ir

سرشناسه	:	رجایی، سیدمحمدکاظم، ۱۳۳۹
عنوان و نام پدیدآور	:	الگوی توزیع درآمد و ثروت از دیدگاه قرآن کریم / سیدمحمدکاظم رجایی با همکاری مهدی محمدیان و نصرالله انصاری.
مشخصات نشر	:	قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع)، انتشارات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۲۸۹ ص.
فروست	:	انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع)، اقتصاد، ۳۱.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۲۱۶-۹
وضعیت فهرستنویسی	:	فیا.
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	درآمد -- توزیع -- جنبه‌های مذهبی - اسلام.
موضوع	:	income distribution -- Religious aspects -- Islam
موضوع	:	ثروت -- جنبه‌های مذهبی - اسلام.
موضوع	:	Wealth -- Religious aspects -- Islam
موضوع	:	اسلام و اقتصاد.
موضوع	:	Islam -- Economic aspects
شناسه افزوده	:	محمدیان، مهدی، ۱۳۶۳-
شناسه افزوده	:	انصاری، نصرالله، ۱۳۵۶-
شناسه افزوده	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع)، انتشارات.
رده‌بندی کنگره	:	BP۲۳۰/۳
رده‌بندی دیوبی	:	۴۸۳۳/۲۹۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	:	۵۷۴۲۳۵۱

الگوی توزیع در آمد و ثروت از دیدگاه قرآن کریم

سید محمد کاظم رجایی

با همکاری

مهدی محمدیان و نصرالله انصاری

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
قدس سره

شمارهٔ ردیف ۱۴۵۲
شمارهٔ موضوعی اقتصاد - ۳۱
۱۳۹۸-۱۸

■ الگوی توزیع درآمد و ثروت از دیدگاه قرآن کریم

- مؤلف: سید محمدکاظم رجایی با همکاری مهدی محمدیان و نصرت‌الله انصاری
- ناشر: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- چاپ: افق
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۸
- شمارگان: ۳۰۰
- قیمت: ۳۹۰۰۰ تومان

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
- تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶
- شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیری جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۱
- تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
- شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک: ۹۷۸-۶۰-۴۴۴-۲۱۶-۹

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

سخن مرکز

انقلاب اسلامی ایران متنی بر هویت اسلامی، با هدف احیای فرهنگ و تمدن اسلامی و ساختن جامعه‌ای پیشرفته که تأمین‌کننده سعادت دنیا و آخرت انسان باشد، به‌وقوع پیوست؛ جامعه‌ای که از آخرین دستاوردهای علمی و فناوری برخوردار شده باشد و آن‌ها را برای نیل به ارزش‌های متعالی اسلام به‌کار گیرد. رسیدن به چنین هدفی مستلزم داشتن الگویی جامع است. این الگو باید به روشی تدوین شود که از یک‌سو، امکان دستیابی افراد جامعه به حیات طیبه را فراهم آورد، و از سوی دیگر، قابلیت آن را داشته باشد که به جهان عرضه شود. بدیهی است که چنین الگویی با آنچه از سوی تمدن غربی عرضه شده و به الگوهای توسعه معروف‌اند، تفاوت بنیادین خواهد داشت.

به دلیل عدم پذیرش چنین مدلی از توسعه‌یافتگی، مقام معظم رهبری «عجله»، واژه پیشرفت را به جای توسعه برگزیدند و فرمودند: «ممکن است پیشرفتی که ما می‌گوییم، با آنچه که امروز از مفهوم توسعه در دنیا فهمیده می‌شود، وجوه مشترکی داشته باشد - که حتماً دارد - اما در نظام واژگانی ما، کلمه پیشرفت معنای خاص خودش را داشته باشد که با توسعه در نظام واژگانی امروز غرب، نایستی اشتباه بشود. آنچه ما دنبالش هستیم، لزوماً توسعه غربی - با همان مختصات و با همان شاخص‌ها - نیست»^۱.

۱. مقام معظم رهبری «عجله» در دیدار با استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۲/۲۷.

مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر، در راستای تحقق منویات مقام معظم رهبری علیه السلام جهت تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تمرکز خود را بر تدوین اهداف، مبانی، راهبردها و شاخص های این الگو قرار داد. تحقیق حاضر از مجموعه فعالیت های پژوهشی است که به همت حجت الاسلام دکتر سید محمدکاظم رجایی و آقایان مهدی محمدیان و نصرالله انصاری انجام پذیرفته است. از حجت الاسلام و المسلمین دکتر غلامعلی عزیزی کیا که ارزیابی تحقیق را بر عهده گرفته و از دیدگاهشان استفاده شده سپاسگزاریم. راهنمایی های استاد ارجمند جناب آقای دکتر داودی و اعضای شورای علمی مرکز؛ حجج اسلام آقایان: نعمت اله پناهی، سید عبدالحمید ثابت، محمدجمال خلیلیان اشکذری، مهدی رجایی نیا، سید محمدکاظم رجایی و حسن یوسف زاده، در به ثمر رسیدن این اثر کارساز بوده است. از همه این عزیزان صمیمانه سپاسگزاریم. همچنین از اعضای شورای علمی گروه اقتصاد و معاونت پژوهش مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام و انتشارات این مؤسسه صمیمانه سپاسگزاریم و از خدای بزرگ برای آن ها اجر و پاداش مسئلت می کنیم.

مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی

قدر

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه قوطه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل ازین رفتنی و نگویند. این والا و بالانشین حقیقت گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم (ص) و جانشینان برحق و گرامی او (علیه السلام)، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را برگزینی از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان

می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت‌دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بیل‌المللی بازیند، ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان‌گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. از این‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آن‌ها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دامت‌البرکات از آغاز تأسیس بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش

مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که با تلاش پژوهشگران ارجمند حجج‌اسلام آقایان دکتر سیدمحمدکاظم رجائی، مهدی محمدیان و نصرالله انصاری در مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر نگارش یافته است. هدف اصلی نویسندگان استخراج الگوی توزیع درآمد و ثروت از منظر قرآن کریم به عنوان یک الگوی خرد از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و همکاران ایشان، تشکر و قدردانی می‌کند. همچنین از استاد ارجمند جناب آقای دکتر پرویز داودی، اعضای شورای علمی مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر و اعضای شورای علمی گروه اقتصاد مؤسسه که با ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش مؤسسه آموزشی

پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله

فهرست مطالب

.....	سخن مرتز	أ
.....	مقدمه معاونت پژوهش	ت
.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱
.....	مقدمه	۱
.....	۱. مفاهیم	۷
.....	۱.۱. درآمد	۷
.....	۱.۲. ثروت	۱۰
.....	الف) بازدهی اجزای ثروت	۱۳
.....	ب) بازدهی دارایی های مالی	۱۳
.....	۱.۳. توزیع	۱۴
.....	الف) توزیع در لغت	۱۵
.....	ب) توزیع در اصطلاح	۱۶
.....	ج) توزیع در قرآن کریم	۱۷
.....	د) الگوی توزیع درآمد و ثروت	۱۸
.....	۱.۴. توازن	۲۰
.....	الف) توازن در لغت	۲۰
.....	ب) توازن در اصطلاح	۲۱
.....	ج) توازن در قرآن کریم	۲۲
.....	۲. پیشینه موضوع	۲۵

فصل دوم: مبانی نظریه‌های متعارف عدالت توزیعی..... ۲۹

مقدمه..... ۲۹

۱. نظریه‌های تا عصر روشنگری..... ۳۰

۱.۱. افلاطون..... ۳۱

۱.۲. ارسطو..... ۳۳

۱.۳. اکوایناس..... ۳۴

۲. عصر روشنگری..... ۳۵

۲.۱. رویکرد آزادی خواهانه..... ۳۶

الف) جان لاک..... ۳۶

ب) کانت..... ۳۷

ج) هایک..... ۳۹

د) رابینز..... ۴۰

ه) نوزیک..... ۴۲

و) آمارتیا سن..... ۴۴

ز) فریدمن..... ۴۵

۲.۲. رویکرد مطلوبیت گرایانه..... ۴۶

الف) هیوم..... ۴۷

ب) بتام..... ۴۸

۲.۳. رویکرد قرارداد گرایانه..... ۴۹

الف) روسو..... ۴۹

۲.۴. رویکرد مساوات طلبانه..... ۵۰

الف) پرودن..... ۵۰

ب) مارکس..... ۵۱

۳. ارزیابی کلی..... ۵۳

فصل سوم: مبانی توزیع درآمد و ثروت از دیدگاه قرآن کریم..... ۵۵

مقدمه..... ۵۵

۱. مبانی معرفت شناختی..... ۵۶

۲. مبانی هستی شناختی..... ۶۲

۶۲	۲.۱. نگاه توحیدی به هستی
۶۸	۲.۲. توزیع تکوینی
۷۰	الف) برتری تکوینی
۷۴	ب) فلسفه تفاوت‌ها
۷۷	۳. مبانی انسان‌شناختی
۷۷	۳.۱. کرامت انسان
۷۸	۳.۲. دوساحتی بودن انسان
۷۹	۳.۳. خلافت و جانشینی انسان
۸۲	الف) اهداف جانشینی
۸۳	ب) پیامد جانشینی
۸۴	۳.۴. پاسخ‌گو بودن انسان در جهان واپسین
۸۵	۴. مبانی ارزش‌شناختی
۸۷	۴.۱. معیار ارزش نبوت و ثروت
۹۱	۴.۲. بهره‌برداری ارزشی از ثروت
۹۴	۵. جمع‌بندی
۹۹	فصل چهارم: مالکیت درآمد و ثروت در قرآن
۹۹	مقدمه
۱۰۰	۱. مفهوم مالکیت
۱۰۰	۱.۱. ملکیت در لغت
۱۰۱	۱.۲. ملکیت در فلسفه
۱۰۳	۱.۳. ملکیت در فقه
۱۰۴	۱.۴. ملکیت در قرآن
۱۰۷	۱.۵. انواع ملکیت در قرآن
۱۰۹	الف) مالکیت حقیقی
۱۱۱	ب) مالکیت اعتباری
۱۱۹	ج) ویژگی‌های مالکیت اعتباری
۱۲۳	د) انواع مالکیت اعتباری
۱۳۰	ه) محدودیت‌های مالکیت خصوصی

۱۳۱	۲. جمع‌بندی
۱۳۳	فصل پنجم: توزیع منابع طبیعی و ثروت‌های اولیه در قرآن
۱۳۳	مقدمه
۱۳۴	۱. تعریف منابع طبیعی
۱۳۴	۲. انواع منابع طبیعی
۱۳۷	۳. منابع طبیعی در قرآن
۱۴۰	۴. توزیع منابع طبیعی
۱۴۱	۴.۱. زمین
۱۴۲	الف) زمین‌های خصوصی
۱۴۴	ب) زمین‌های عمومی
۱۴۶	ج) زمین‌های دولتی
۱۵۲	۴.۲. معادن و مواد اولیه زمین
۱۵۵	۴.۳. آب‌ها
۱۵۸	الف) آب‌های آزاد
۱۶۳	ب) آب‌های زیرزمینی
۱۶۶	ج) مباحات عامه و نقش دولت
۱۶۸	۴.۴. هوا و فضا
۱۷۲	۴.۵. سایر ثروت‌های طبیعی (مباحات عامه)
۱۷۳	۵. جمع‌بندی
۱۷۵	فصل ششم: سهم عوامل تولید در بازار اسلامی
۱۷۵	مقدمه
۱۷۶	۱. عوامل تولید از نگاه قرآن
۱۸۱	۲. سهم نیروی انسانی
۱۸۳	۲.۱. سهم نیروی انسانی در تولید اولیه
۱۸۵	۲.۲. سهم نیروی انسانی در تولید ثانویه
۱۸۷	۳. سهم سرمایه فیزیکی
۱۸۸	۴. سهم دارایی مالی
۱۹۰	۵. سهم جامعه و دولت

۱۹۴.....	۶. مشارکت در سهم‌بری منابع ثروت.....
۱۹۶.....	۷. دستمزد و سهم بازاری.....
۱۹۸.....	۸. جمع‌بندی.....
۲۰۱.....	فصل هفتم: توازن یا همسنگی سطح زندگی.....
۲۰۱.....	مقدمه.....
۲۰۲.....	۱. مفهوم «توازن» در قرآن.....
۲۰۳.....	۱.۱. آیه «فی» و توازن.....
۲۰۳.....	الف) واژگان مهم آیه.....
۲۰۵.....	ب) دلالت آیه.....
۲۰۵.....	ج) تفسیر دلالت آیه.....
۲۱۱.....	د) جمع‌بندی و مؤید روایه.....
۲۱۲.....	۲. سازوکارهای قرآنی رسیدن به توازن در جامعه.....
۲۱۳.....	۲.۱. منابع برای همه.....
۲۱۵.....	۲.۲. حاکمیت عدالت بر روابط اقتصادی.....
۲۱۹.....	۲.۳. طبیعت احکام مالی اسلام.....
۲۲۰.....	الف) واجبات مالی تعیینی.....
۲۲۴.....	ب) واجبات مالی کفایی.....
۲۳۱.....	۲.۴. کفالت همگانی یا مواسات.....
۲۳۷.....	۲.۵. دولت مسئول.....
۲۳۹.....	۳. جمع‌بندی.....
۲۴۳.....	فصل هشتم: ترسیم الگوی توزیع درآمد و ثروت از منظر قرآن کریم.....
۲۴۳.....	۱- چستی الگو.....
۲۴۴.....	۲. زیرساخت.....
۲۴۵.....	۲.۱. خداوند مالک حقیقی همه هستی.....
۲۵۰.....	۲.۲. هدایت مخلوقات و انسان به سمت کمال.....
۲۵۲.....	۲.۳. انسان خلیفه و جانشین خدا.....
۲۵۵.....	۲.۴. نعمت‌های الهی برای همه.....
۲۵۷.....	۲.۵. قبض و بسط روزی در مشیت الهی.....

۲۶۰.....	۳. اهداف
۲۶۱.....	۳.۱. اخلاق و معنویت
۲۶۱.....	۳.۲. عدالت
۲۶۲.....	۳.۳. رشد و پیشرفت
۲۶۲.....	۴. فروض و راهبردها
۲۶۲.....	۴.۱. منع اسراف و اتلاف منابع
۲۶۳.....	۴.۲. عامل تولید در اوج بهره‌وری
۲۶۴.....	۴.۳. تفاوت در رزق و عدم فاصله فاحش
۲۶۵.....	۴.۴. هم‌زمانی، هماهنگی و هم‌افزایی رشد، عدالت و معنویت
۲۶۵.....	۵. ساختار و کانون توزیع
۲۶۶.....	۵.۱. خانواده کانون فعالیت اقتصادی
۲۶۷.....	۵.۲. دولت موظف به فراهم‌سازی زیرساخت‌ها، هدایت و نظارت
۲۷۰.....	۵.۳. عموم مردم باور دولت و خانواده
۲۷۱.....	۵.۴. مشارکت همگانی در سرمایه‌گذاری و تکافل اجتماعی و کارآیی اقتصاد
۲۷۲.....	۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۷۵.....	نمایه
۲۷۹.....	منابع